

Milan Vincetič

Aleš Debeljak: *Kako postati človek.*

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014.

Najnovejšo zbirko pesmi v prozi ali “proznih pesmi”, kot jih označuje sam avtor, ki jo lahko že po prvem listanju označimo kot abecedo otroštva, ponuja petdeset liriziranih “slovarskih gesel” (vsaka črka abecede vsebuje po dve) iz nekoč slovite otroške enciklopedije *Mladi vedež* (1961), s katero so se, če smem parafrazirati Nikolaja Ostrovskega, kalila leta takratnih vedoželjnih pionirjev in mladincev. “Človek brez preteklosti ne more razmišljati o prihodnosti,” zapiše pesnik kot popotnico temu kalejdoskopu mladostnih doživetij in spoznanj, ki so se zapisala v njegovo bit kot “čudenja in zrenja” iz nekdanje skupne države, v kateri smo, kot pravi Slavenka Drakulić, “preživeli komunizem in se celo smejali”. Seveda Debeljakovim pričevanjem niti od daleč ne smemo naprtiti peze politične/politikantske jugonostalgličnosti, saj, kot pravi sam, je treba “prah ljubiti in svobodo, /.../ drseti nad gladino in se požvižgati na vse letne čase, /.../ se spričkati z družinskimi spomini in svoj lastni zakon spoštovati”. Takratna (socialistična) mladež si je kljub togi marksistični indoktrinaciji vztrajno in “prizadevno širila obzorja”, prestopala tako politično-ideološke kot dokaj zaprte državne meje, prebirala stripe, se šla kavboje in indijance, romala z vrstniki na tržaški Ponte Rosso, letovala in flirtala na Jadranu, hkrati pa drvela v prihodnost po že precej načeti in razvoženi “Cesti bratstva in enotnosti”, na kateri so se vozniki “zamenjevali za volanom brez upadanja hitrosti, brez napačne smeri”.

Srednji živelj se je namreč pravkar začel priklanjati (za današnji čas) nedolžnemu potrošništvu, ki je dišalo po zahodu, v pore vsakdana pa so že pokukali prvi žarki globalizacije, ki je neučakano pometala pod prag eksotičnost (balkanske) provincialnosti. Kajti: “Koliko ovinkov vodi do neskončnega sveta? /.../ Točno toliko jih vodi do rok, razprtih v osuple pozdrave: nihče ne ohrani pametne glave, če potone med oble griče, hruške v skledi brezmadežnih dlani. /.../ Streže nam vročična vera, da svet

dobivamo z olupki vred, (zato) /.../ izbirčno srebam nauke in komentarje, čeprav pogrešam strpnega učitelja s hlebcom kruha, ki bi ga pojedel, še preden se do konca speče.”

Jugoslavija je v šestdesetih, sedemdesetih letih prejšnjega stoletja preživljala turbulentna obdobja (študentsko vrenje, hrvaška pomlad, diskreditacija Kavčiča, prve večje stavke ...), kar se je seveda odražalo tudi na umetniškem polju. “Oblast skomigne, zatre proteste in odpravi upravičene zahteve kot jalovi drobir,” stoji v pesmi *Knjiga*, v kateri med drugim izvememo za sramežljiv Debeljakov knjižni debut: troje primerkov pesniške zbirke, “pisal Aleš, tipkal Soki, izdane v stanovanju tehničnega direktorja (odgovorni urednik je avtor) malo pred novim letom 1977”.

A miljé nekdanje skupne države pesniku služi le za podstat ali ogledalo tujini, ki je v fokus otroškega oziroma mladostnega pogleda (pri)jahala v podobi stripovskega junaka Cisca Kida, ki da jezdi v zaton onkraj vseh meja, kjer ga med drugim čakajo dražljive “palme in bikinke, po pričakovanju tudi gibki boki”, bleščččega Miramarja, vznemirljive Grčije, “zagonetni hotelski napisi in tehtnice za sprehajalce na koncu Knez Maihajlove” ali navsezadnje kot končano športnikovo (avtorjevo, op. p.) potovanje iz mesta na sotočju Rena in Mozela. A hkrati se je začelo novo, v primež in slast literarnega ustvarjanja, ki “prisega na vrlino branja”, ter “zvestobo, ki zahteva več kot pretehtani spomin”. Bralcu, še posebej, če ni avtorjeve generacije, se namreč zdi, da brska po zaprašenem arhivu novic, anekdot in zaznamb, ki se nikoli niso znašle na prvih straneh časnikov, so se pa kolažirale v “paketu proznih pesmi, ki hoče biti most”, most, za katerega “malo me skrbi, da ni več trden kakor skala, kamen, kost”. Teorija relativnosti in mera časa, kot pravi Debeljak v *Živem srebru*, je seveda dodobra načela pragmatičnost, empirijo, faktografijo ter objektivnost, a spomin kljub vsemu ostaja nezamenljiv, čeprav vmes tudi nezanesljiv. Prav zato pričujoče Debeljakove zbirke ne smemo brati kot “resnice in laži o dvajsetem stoletju, (ki) dosežejo strašljivo ceno za zbiralca, ki dojame tujo zmoto kot začetek lastne drame”. Kar seveda meri, še posebej zadnji del navedka, bolj na Bertoluccija ali Danila Kiša kot na samega prvoosebnega lirskega subjekta/pripovedovalca, ki se oglašja z igrivostjo in nonšalanco mladostnika, ki si “jemlje svobodo” in hkrati “goji gnev ob svetohlinstvu in zahrbtnosti”.

Čeprav med vrsticami začutimo tudi zmerni kritični podton, Debeljakovo pisanje ni *j'accuse* takratnih razmer, ne, pesnik – tudi skozi reference književnih in umetniških ustvarjalcev (Bertolucci, Baudelaire, Kiš, Svetlana Makarovič, Ivan Minatti ...) –, le kratko malo “izbirčno sreba nauke in komentarje”, ki pa se ne usidrajo vanj kot travmatizirane

“otroške stvari”. Prav v slednjem se Debeljak bistveno razlikuje od Lojzeta Kovačiča: pri Debeljaku ni nikjer čutiti tujstva, odrinjenosti, kaj šele asocialnosti, nasprotno, njegove vizualizirane (spominske) sličice vselej “nudijo gradivo za nepozabne dni, če (pa) se ti ceneno zdi, pomisli na srebrno sličico, spočeto med lučjo in kancem črnine”. Seveda je časovna distanca vplivala na izbiro, sosledje in redukcijo reminiscenc, zato si le-te sledijo predvsem po notranjem asociativnem toku. Pri slednjem imam v mislih vélike povedi, členjene z velikim številom stavkov, ki si večinoma sledijo v kavzalnem ali vezalnem razmerju. Prav zaradi te specifike pridobiva narativni tok pulzivnost, ritem je izrazito kaskaden in naraščajoč do končne kulminacije: v paradoks, preobrat ali celo zamolk. Da je pred nami resda petdeset “proznih pesmi” in ne kratke proze, kakor je ta knjiga klasificirana po cobissu, priča tudi subtilna in sugestivna lirski metaforika, ki nesramežljivo priseva skozi raster hotene realistične, mestoma celo žurnalistične (reportažne) govorice. Pesnik se še kako zaveda, da bi s prevelikim zamikom v fiktivnost ali artifičnost izgubil nekaj avtentičnosti (realna topografija, tipi avtomobilov, športni dogodki, jugokulinarika, filmska in knjižna produkcija, patinirane ilustracije ...), jo pa vseeno začini z lirski vložki (“neučakano sem ure štel, božal sem frnikole v žepu in koprnel”), zaradi česar besedilo pridobi subjektivnost in živost.

“Nadaljevanka (*Grlom u jagode*, rež. Srđan Karanović, v slovenskem prevodu *Na vrat na nos*, op. p.) priklicuje polpretekli čas, meri pa na nas, osvetljuje nam uporabne načine, kako postati človek, ne junak, ne nujno,” zapiše Debeljak v pesmi *Šah*. Če zamenjamo besedo nadaljevanka z naslovom knjige, o kateri teče ta zapis, dobimo zanjo pravšnjo oznako: samosvoj naklon (pol)preteklosti, ki smo jo zaradi današnjega družbenega diktata potisnili v ropotarnico svoje biti, ne zavedajoč se, da smo si s tem “po lastni volji in predstavi preložili na kilograme dediščine”. Pesniška knjiga, ki je vsekakor dobrodošel unikum tako v sodobni slovenski liriki kot v itinerarju narodne biti.